

MADANIY FARQLAR, DINIY E'TIQODLAR VA TARIXIY KONTEKSTLARNING TARJIMA JARAYONINI QANDAY SHAKLLANTIRILISHI VA DINIY MATNLAR TALQINIGA QANDAY TA'SIR QILISHI

Karimov Rustambek Kozimjon o'g'li

Annotatsiya: xorijiy kognitiv lingvistikada konsept tushunchasining o'rganilish tarixi va tasnifi tahlil qilinadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi diniy matnlar asosida konseptlarning lingvistik xususiyatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik va diniy diskurs tahlilida amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Kognitiv lingvistika, konsept, diniy diskurs, tilshunoslik, tasnif, matn tahlili, Ingliz va O'zbek tillari

Madaniy farqlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy kontekstlar diniy matnlar tarjima jarayonini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Bu mavzu shundayki, turli madaniy va diniy mazhablar, ijtimoiy va tarixiy fondlar matnlar tarjima qilinayotgan paytda o'z ta'sirlarini ko'rsatishadi. Masalan, Qur'on sharif tarjimasini o'rganishda, arab tilidan boshqa tillarga tarjima qilish jarayonida arab madaniy va tarixiy kontekstlarining o'z ta'siri mavjud. Bu tarzda, tarjima qilish jarayonida Qur'onga maxsus mazmun va nuqtai nazarlar qayd etiladi. Diniy e'tiqodlar ham tarjima jarayonini ta'sir qiladi. Masalan, Qur'on tarjimasida, diniy mazhablarning ta'sir qilish usullari va ma'naviyatlariga muvofiq tarjima qilinadi. Bu esa, matnning asosiy ma'noning o'ziga xos tushuncha yaratish va o'quvchilarga diniy amalga ko'ra rozi bo'lishlarini ta'minlashga yordam beradi. Tarixiy kontekstlar ham diniy matnlarni tarjima qilish jarayonida muhim o'rin egallaydi. Masalan, hadis va siratlar tarjimalarida, zarur bo'lgan tarixiy ma'lumotlar beriladi va matnning o'ziga xos tushuncha yaratishga yordam beriladi. Shunga ko'ra, madaniy farqlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy kontekstlar diniy matnlarni tarjima qilish va o'qish jarayonini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Bu muqaddima orqali, diniy matnlar tarjima qilinish va o'qilish jarayonida muhimlikka ega bo'lgan mohiyatlarni o'rganishga kirishiladi. Bu muqaddima bilan mavzuga kirishni boshlaymiz va diniy matnlarni tarjima qilish jarayonida muhimlikni ko'rsatamiz. Bu muqaddima orqali, muqaddima mavzusiga kirishiladi va muqaddima orqali, mavzuga kirish yaratiladi va diniy matnlarni tarjima qilish jarayonida muhimlik haqida ogohlantirish beriladi. Madaniy farqlar va tarjima jarayoni haqida shularni aytishimiz mumkin. Madaniy farqlar, diniy e'tiqodlar va tarixiy kontekstlar, diniy matnlarni tarjima qilish jarayonini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Bu farqlar matnlarni tarjima qilishda o'z ta'sirini ko'rsatadi va tarjima jarayonida diqqat qilish kerak bo'lgan muhim amallardan biridir. Diniy matnlar tarjima qilinayotgan paytda, tarjimonlar va o'qituvchilar o'zaro kelishishgan lug'at tushunchalarini aniq tushuntirishi kerak. Masalan, arab tilida yozilgan Qur'on sharifning tarjimasini uchun arab tili lug'ati va diniy terminologiya bilish muhimdir. Qur'on sharifning tarjimasini uchun arab tili lug'atini o'rganish haqida qo'shimcha misollarni quyida berib o'tamiz:

1. Sajda: Arab tilida “سجود” deb yozilgan bu so'z, “sujud” deb o'qiladi va “sajda” degan ma'noga keladi. Bu so'z Qur'on sharifida namoz o'qish jarayonida sodda sujud, ya'ni, qo'l va pashsha bilan to'p kelishning amalini ifodalaydi.
2. Wudu: “وضوء” deb yozilgan bu so'z “wudu” deb o'qiladi va “suv bilan yuzlash” ma'noga keladi. Bu so'z Qur'onda toza suv bilan o'zini yuvishning amalini ifodalaydi va namoz o'qish uchun zarur bo'lgan amaldir.

3. Imam: “إمام” deb yozilgan bu soʻz, “imom” deb oʻqiladi va “namoz oʻqigan inson” yoki “namoz oʻqishni rahbarlik qiluvchi” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda namoz oʻqishda jamoatni boshqaruvchi shaxsni anglatadi.

4. Qibla: “قبلة” deb yozilgan bu soʻz, “qibla” deb oʻqiladi va “namoz oʻqish uchun yoʻnaltirilgan tomon” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda namoz oʻqishda qaratilishi lozim boʻlgan yoʻnalishni ifodalaydi.

5. Rakʼat: “ركعة” deb yozilgan bu soʻz, “rakʼat” deb oʻqiladi va “namoz oʻqishda bitta harakat dastlab” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda namoz oʻqish jarayonida har bir namoz davrida bajariladigan harakatning biri uchun ishlatiladi. Bu misollar arab tili lugʼatini oʻrganishda yordam beradi va Qurʼon sharifning tarjimasini uchun asosiy soʻzlar va ularning maʼnolarini tushuntirishda qoʻllanilishi mumkin. Bundan tashqari, diniy terminologiyani tushunish muhimdir, shuning uchun quyidagi qoʻshimcha misollar berilishi mumkin. Taqva: “تقوى” deb yozilgan bu soʻz, “taqvo” deb oʻqiladi va “Allohga taqvo” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda odamlarning irodasini oʻzgartirish, gunohdan oʻtkazish va islomiy axloqni saqlashda muhim bir asosiy tushuncha sifatida koʻrsatiladi. Zakat: “زكاة” deb yozilgan bu soʻz, “zakot” deb oʻqiladi va “poʻlat” yoki “toza qilish” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda mol-mulki zakot sifatida anglash va fuqarolarga yordam berish uchun ajratilgan islomiy moliyaviy ibodatni ifodalaydi. Sawm: “صوم” deb yozilgan bu soʻz, “sawm” deb oʻqiladi va “roʻza” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda Ramazon oyida farz qilingan oʻzaro qoidalar bilan orqali oʻyning belgilangan vaqtlarida yeyishdan oʻzingizni himoya qilishning amalini ifodalaydi. Hajj: “حج” deb yozilgan bu soʻz, “hajj” deb oʻqiladi va “hajj” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda Islomning uygʻunligini koʻrsatish uchun farz qilingan yillik ibodatlar toʻplamini ifodalaydi. Jannah: “جنة” deb yozilgan bu soʻz, “jannah” deb oʻqiladi va “lazzat bogʻi” maʼnoga keladi. Bu soʻz Qurʼonda ayollarga moʻminlarni taʼzim qilishga tayanuvchi va islomiy jannatning nomi maʼno boʻyicha ishlatiladi. Bu misollar diniy terminologiyani oʻrganishda yordam beradi va Qurʼon sharif va hadislarida qoʻllaniladigan maxsus terminlarni tushuntirishda foydalanilishi mumkin. Lugʼatlar va izoh kitoblari Qurʼon va Hadis oyatlarini tushunish va diniy terminologiyani oʻrganish uchun muhimdir. Quyidagi qoʻshimcha misollar koʻrsatilishi mumkin: Tafsir al-Jalalayn: “الجلالين تفسير” yoki “Tafsir al-Jalalayn” Qurʼon tafsiri mavzusida mashhur boʻlgan bir kitobdir. Bu kitobda, Qurʼon oyatlarining maʼnosi va tafsiri oʻziga xos tuzilmada beriladi. Tafsir ibn Kathir: “ابن كثير تفسير” yoki “Tafsir ibn Kathir” Hadis tafsiri mavzusida mashhur boʻlgan bir kitobdir. Bu kitobda, Hadis oyatlarining maʼnosi va tafsiri izohlangan. Muʼjam al-Mufahras li Alfaz al-Qurʼan al-Karim: “اللفاظ المفاهيم معجم” yoki “Muʼjam al-Mufahras li Alfaz al-Qurʼan al-Karim” Qurʼonga oid lugʼat mavzusida mashhur boʻlgan bir kitobdir. Bu kitobda, Qurʼonda qoʻllaniladigan asosiy soʻzlar va ularning maʼnolari tushuntiriladi. Lugʼat al-Hadith: “الحديث لغة” yoki “Lugʼat al-Hadith” Hadislar mavzusida mashhur boʻlgan bir lugʼatdir. Bu lugʼatda, Hadislar uchun qoʻllaniladigan maxsus terminologiyalar tushuntiriladi. An-Nawawi’s Forty Hadith: “النوعية الأربعين” yoki “An-Nawawi’s Forty Hadith” Hadislar toʻplamiga oid mashhur bir kitobdir. Bu kitobda, anNawawi tomonidan tanqidiy izohlarga asoslangan, muhim hadislarining izohlangan versiyalari beriladi. Bu misollar Qurʼon va Hadislar tafsirini, lugʼatlarini va izoh kitoblarini tushunishda va diniy terminologiyani oʻrganishda qanday qilib foydalanishni koʻrsatadi. Til va lugʼat soʻzlari Qurʼon va Hadis matnlarini tarjima qilish jarayonida foydalaniladigan asosiy vositalardir. Quyidagi qoʻshimcha misollar koʻrsatilishi mumkin: Arabcha-Inglizcha Lugʼatlar: Tarjima jarayonida arabcha soʻzlar va ularning maʼnolari toʻgʻri tarzda tushuntirilishi uchun arabchainglizcha lugʼatlar qoʻllaniladi. Misol uchun, “The Hans Wehr Dictionary of Modern Written Arabic” arabcha soʻzlarni inglizcha tarjima qilish uchun mashhur bir manbadir. Arabcha-Oʻzbekcha Lugʼatlar: Tarjima jarayonida arabcha soʻzlar va ularning maʼnolari toʻgʻri tarzda tushuntirilishi uchun arabcha-oʻzbekcha lugʼatlar qoʻllaniladi. Misol uchun, “Arabcha-Oʻzbekcha Lugʼat” arabcha soʻzlarni oʻzbek tiliga tarjima qilish uchun foydalaniladi. Diniy Terminologiya Kitoblari: Diniy terminologiya kitoblari Qurʼon va

Hadis matnlarini tarjima qilishda foydalaniladigan maxsus terminologiyalar haqida ma'lumotlarni beradi. Misol uchun, "Qur'onga Oid Lug'at" Qur'on oyatlarini tarjima qilishda foydalaniladigan diniy terminologiyalar to'g'ri va aniq tarzda tushuntirilgan. Diniy izoh kitoblari: Qur'on va Hadislar tafsiri va izohlanishi uchun diniy izoh kitoblari qo'llaniladi. Bu kitoblar Qur'on va Hadis oyatlarining tafsirini beradi va arabcha so'zlarining ma'nolarini tushuntiradi. Arabcha-O'zbekcha tarjima dasturlar: Tarjima jarayonida foydalaniladigan dasturlar arabcha so'zlarni o'zbek tiliga tarjima qilishda yordam beradi. Misol uchun, "Al-Mawrid" arabcha-inglizcha-o'zbekcha tarjima dasturi arab tilini o'zbek tiliga tarjima qilishda mashhur bo'lgan bir dasturdir. Bu misollar arabcha so'zlarini to'g'ri va aniq tarzda tarjima qilish uchun foydalaniladigan til va lug'at so'zlari bilan ta'minlashda yordam beradi. Tarjima dasturlari Qur'on va Hadis matnlarini tarjima qilishda yordam beradi va lug'at tushunchalarini o'rganishda muhimdir. "Google Translate" internet asosida turli tillar orasida matn tarjima qilish uchun mashhur bir dasturdir. Bu dastur Qur'on va Hadis matnlarini tarjima qilishda ham foydalanilishi mumkin, ammo ma'nolarni to'liq va aniq tarzda tushuntirishda kuchli emas. Qur'onga oid maxsus tarjima dasturlari mavjud, masalan, "Quran Majeed" (Android va IOS uchun) yoki "Quran.com" (vab dasturi) Qur'on matnlarini turli tillarda tarjima qilish uchun ishlatiladi. Bu dasturlar Qur'onning ma'nolarini to'g'ri va aniq tarzda tushuntirishda yordam beradi. Hadislar uchun ham maxsus tarjima dasturlari mavjud. Masalan, "Sahih alBukhari" va "Sahih Muslim" hadislarini tarjima qilish uchun "Bukhari Shareef" (Android va IOS uchun) yoki "Sahih Bukhari Hadith Book" (vab dasturi) ishlatiladi. Bu dasturlar Hadis matnlarini aniq va to'g'ri tarzda tarjima qilishda yordam beradi. Til va lug'at so'zlari dasturlari ham lug'at tushunchalarini o'rganishda yordam beradi. Masalan, "Google Translate" va "Aloqa So'zlari" dasturlari turli tillarni o'rganish va tarjima qilishda foydalaniladi. O'zbek tiliga tarjima qilish uchun maxsus dasturlar ham mavjud. Misol uchun, "Lug'at va Tarjimon" dasturi Qur'on matnlarini o'zbek tiliga tarjima qilishda ishlatiladi. Bu misollar tarjima dasturlari yordamida Qur'on va Hadis matnlarini tarjima qilishda qanday qilib foydalanishni ko'rsatadi va lug'at tushunchalarini o'rganishda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Tarjima nazariyasi: Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma /I.G 'ofurov, O.M o'minov, N.Qambarov.
2. - Toshkent: Tafakkur-Bo'stoni, 2012. 216 b. 5-9-betlar.
3. Бреус Е.В. (2007). Курс перевода с английского языка на русский. Учебное пособие. – М.: Р. Валент.– 320 с.
4. Гарбовский Н.К. (2007). Теория перевода: учебник. – 2-е изд. – М.: изд-во Мгу. – 544 с.
5. Горохова А.И. (2004). Сопоставительный анализ способов достижения эквивалентности в синхронном и письменном переводе: Дисс. ... канд. филол. наук. – М.,– 174 с.
6. Карабанова О.О. (2000). Переводческие трансформации как понятие и явление: Дисс. ... канд. филол. наук. – М.,– 166 с.